

بررسی و مقایسه خلیج‌های گواتر و چابهار در واحد مکران جهت معرفی جاذبه‌های اکوتوریستی آنها

سعید نگهبان^۱، مهدی حسام^۲، حدیثه آشور^۳، سحر جباری^۴

^۱ دانشجوی دکتری ژئومورفولوژی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.

^۲ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستائی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران

^۳ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اردبیل

^۴ دانشجوی کارشناسی آمار کاربردی، دانشگاه دامغان

چکیده

گردشگری متکی به طبیعت که "اکوتوریسم" بخشی از آن با رویکرد زیست محیطی محسوب می‌شود، برنامه‌ای ریشه دار اما با رویکردهای نوین در برنامه‌ریزی است که در برگیرنده طیف گسترده‌ای از گزینه‌ها، از یک بازدید علمی تا یک بازدید اتفاقی از یک منطقه طبیعی را در بر می‌گیرد، یا به عبارت دیگر، اکوتوریسم یکی از انواع توریسم طبیعت مینا است که بر تعامل با محیط طبیعی تقریباً بکر، حفاظت و آموزش تأکید دارد. کشور ایران به دلیل داشتن جاذبه‌های طبیعی بسیار زیاد و فراوان، پتانسیل بالایی را جهت توسعه فعالیت‌های اکوتوریستی دارا می‌باشد که در این میان منطقه جنوب شرق ایران (که به هندوستان ایران نیز معروف می‌باشد)، به دلیل ویژگیهای خاص جغرافیائی، از لحاظ اکوتوریستی دارای اهمیت فراوانی است. این پژوهش سعی دارد که به بررسی خلیج‌های گواتر و چابهار در منطقه جنوب شرق ایران (که در مطالعات علوم زمین به واحد مکران معروف است) پرداخته و ضمن مقایسه آنها با یکدیگر، جاذبه‌های اکوتوریستی آنها را معرفی کرده و در پایان راهکارهایی را در راستای توسعه اکوتوریست در منطقه ارائه نماید. تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی مبتنی بر روش‌های میدانی و مقایسه‌ای می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد که منطقه مکران با داشتن ویژگیهای خاص جغرافیائی از جمله اقلیم معتدل در فصل زمستان، مجاورت با دریای عمان که سواحل اقیانوسی ایران را تشکیل می‌دهد دارای تنوع بسیار زیادی است و بالتبع خلیج‌های چابهار و گواتر که در این منطقه واقع شده‌اند دارای جاذبه‌های اکوتوریستی بسیار زیادی می‌باشد که از جمله می‌توان به خورهای موجود در قسمتهای مختلف خلیج چابهار مانند خور پارک، خور مچ، خور فجر و خورنمکی را نام برد، همچنین خلیج گواتر به دلیل داشتن گونه‌های گیاهی مانگرو باعث ایجاد انزوای اکولوژیکی در منطقه گردیده و تنوع زیستی بسیار بالایی را به وجود آورده است که با برنامه‌ریزی مناسب در راستای اکوتوریسم پایدار می‌توان ضمن استفاده درست از این جاذبه‌ها، آنها را حفاظت کرد.

واژه‌های کلیدی: مکران، خلیج گواتر، خلیج چابهار، اکوتوریسم

۱- مقدمه

در میان فرآیندهای تغییر دهنده سطح زمین، فرآیندهای ساحلی بخاطر شرایط ویژه سواحل که محل برخورد قلمرو کره آبی (هیدرو سفر)، کره هوا (اتمسفر) و سنگ کره (لیتوسفر) است اهمیت به‌سزایی دارد. در دیگر قلمروهای ژئومورفولوژیک ممکن است حداکثر یک یا دو محیط یا قلمرو شکل‌زایی با یکدیگر مسئول ایجاد یا تغییر ناهمواری‌ها باشند. در صورتیکه فعالیت‌های انسان در سواحل را نیز به فعالیت‌های شکل‌زایی ساحل اضافه کنیم، در واقع محیط‌های ساحلی از چهار فعالیت تأثیر می‌پذیرند که در این میان کره انسان یا تکنوسفر که حاصل اندیشه و فن‌آوری انسان و تغییر آرایش ناهمواری‌ها در محیط ساحلی است اهمیت‌ی در خور توجه پیدا می‌کند (Andreas, 2002. Naylor, 2010). محیط‌های ساحلی، نواحی پویا و در معرض فرسایش و تغییرپذیری شدید هستند که در آنها فرایندهایی چون فرایندهای جریانی (رودخانه‌ای)، فرایندهای بادی، فرایندهای لیتوسفری، فرایندهای تکتونیک و فرایندهای جریان آب (به شکل امواج و جریان‌های ساحلی) مشغول تغییر چهره لندفرمها و ایجاد شرایط جدید می‌باشند. هر گونه برنامه‌ریزی برای ایجاد، گسترش و تعبیر در نواحی ساحلی، علاوه بر توجه به دیگر علوم، محتاج نگرش‌های ژئومورفولوژیک و مطالعه ویژگی‌هایی ژئومورفولوژیک این محیط‌های پویا است (Derek, 2005). در غیر این صورت هر برنامه‌ریزی‌های پیش‌بینی شده را ممکن است با هزینه‌های فراوان انسانی، مالی و محیطی، و بهره‌برداری خردمندانه از ساحل را با دشواری یا اختلال همراه نماید. در طرح مطالعات یکپارچه مدیریت نواحی ساحلی کشور، ژئومورفولوژی وظیفه طبقه‌بندی مورفولوژیکی سواحل، تعیین فرایندهای شکل‌زایی، تعیین سرعت عمل تغییرات را با توجه به فعالیت‌های انسان، پهنه‌بندی نواحی و محدوده‌های ژئومورفولوژیکی و تعیین نواحی مناسب و نامناسب برای انواع فعالیت‌های انسانی و بارگذاری سازه‌های ساحلی و پسرکانه‌ای را برعهده دارد. در این میان پژوهشهای ژئومورفولوژیکی نواحی ساحلی برای اطمینان کامل از روند مطالعات خود نیازمند استفاده از داده‌های زیربنایی مثل داده‌های زمین‌شناسی، اقلیم، هیدرولوژی، خاک و پوشش گیاهی است (Douglas, 1993. Luis, 2007).

امروزه توسعه روزافزون علوم منابع طبیعی و محیط زیست در سطح دنیا، ایجاد شاخه‌های نوینی از علوم و صنایع مربوط را در پی داشته که هر یک به نوبه خود قابلیت اثرپذیری از بوم‌سازه‌های طبیعی را دارا هستند. علم اکوتوریسم (گردشگری طبیعت) بعنوان یکی از پرجاذبه‌ترین و در عین حال پرمفعت‌ترین علوم وابسته به منابع طبیعی و محیط زیست می‌باشد که هنوز در ایران به طور جدی بدان پرداخته نشده است. اکنون اکوتوریسم مسئله‌ای است که باید به دقت مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد. ولی آنچه که مهم است این است که اکوتوریسم به عنوان یک

صنعت و یک منبع حفاظت از طبیعت که توأم با درآمدزایی می‌باشد مطرح گردد اکوتوریسم بعنوان شکلی از توریسم مبتنی بر بازار تعریف شده است که بعنوان ابزار توسعه پایدار توسط سازمانهای غیر دولتی (NGO)، خبرگان توسعه و آکادمی‌ها از ۱۹۹۰ شناخته و مورد مطالعه قرار گرفته است. طبق آخرین تعریف انجمن بین المللی اکوتوریسم (TIES) در سال ۱۹۹۱، اکوتوریسم مسافرتی به مناطق طبیعی با تعهد به حفظ محیط زیست و آسایش مردم بومی است. در واقع میتوان گفت، اکوتوریسم بخشی از صنعت گردشگری است که با تأکید بر بهره برداری بهینه از مواهب طبیعی و با توجه به حفظ مستمر پتانسیل‌های موجود برای نسلهای آینده، جهت بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی منطقه مورد استفاده قرار می‌گیرد امروزه اکوتوریسم برای حفظ چشم‌اندازها و ذخائر طبیعی مورد توجه جدی قرار گرفته است و دولتها با صرف هزینه‌های مورد نیاز برای حفظ این منابع علاقه زیادی نشان می‌دهند.

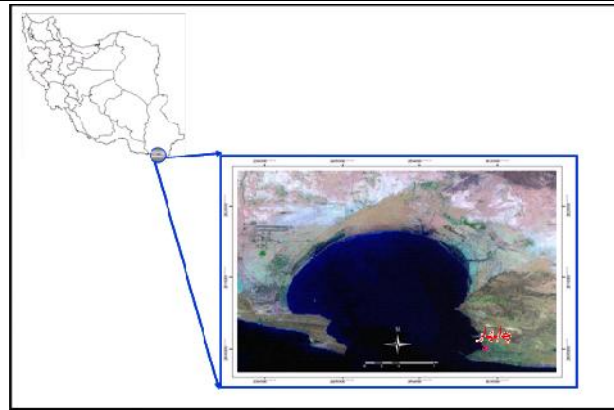
از آنجایی که توجه به این صنعت در کشور اثرات مثبت بسیاری بر اقتصاد ملی به دنبال خواهد داشت توسعه این بخش می‌تواند اقتصاد کشور را از حالت تک محوری خارج سازد. لذا برخی صاحب‌نظران توریسم را صنعت مادر نیز نامیده‌اند، این در حالی است که گردشگری در مقایسه با صنایع دیگر به سرمایه‌گذاری ارزی بسیار کمتری نیاز دارد (ترابی، ۱۳۸۴). اکنون کشورهای نفت خیز جهان دریافته‌اند که صنعت پاکیزه اکوتوریسم بسیار درآمدزاتر از صنعت پرافت و خیز نفت است. از این رو بسیاری از آنها اولویت‌های اقتصادی خود را به جهان گردی اختصاص داده‌اند (رضوانی، ۱۳۸۲). درجهان امروز فعالیت‌های گردشگری بر خلاف گذشته، اهدافی فراتر از اهداف اقتصادی، اغراض کوتاه مدت سیاسی و تفریح پیدا کرده است امروزه گردشگری بهترین وسیله برای شناخت جهان، دوستی ملل، نزدیکی فرهنگ‌ها و تمدن‌ها، اقتصاد سالم، استفاده بهینه از طبیعت و محیط زیست می‌باشد (ترابی، ۱۳۸۴) و با توجه به سهم نه صدم درصدی ایران از شمار گردشگران جهانی و سهم هفت صدم درصدی آن از درآمد گردشگران جهانی، سرمایه‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت در این امر اجتناب ناپذیر است (ترابی، ۱۳۸۴). علاوه بر ضرورت‌های فوق که بیانگر موقعیت نسبی کشور ما در سطح کلان جهانی است، در منطقه خلیج فارس کشورهای کوچک همسایه که از مزیت‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی کمتری برخوردارند، در برنامه‌ریزی گردشگری ساحلی و دریایی نسبت به کشور ما پیشرو بوده‌اند، چنانچه امروزه بحرین و امارت متحده عربی از بزرگترین و فعالترین نواحی ساحلی و توریستی منطقه خلیج فارس به شمار می‌روند. در بحرین به تقلید از تورهای مدیریت‌شده، تورهای دریایی ترتیب داده می‌شود و مسافران را ابتدای غروب تا نزدیک صبح بر عرشه کشتی‌های تفریحی بروی آب‌های خلیج فارس می‌گردانند. در چنین شرایطی پیدا کردن راه برون رفت از این موقعیت بسیار دشوار است و تنها با طراحی چند شهرک مسکونی یا توریستی، بازارچه‌های خرید با اجناس وارداتی نمی‌توان با مناطق آزاد رقیب، به مقابله پرداخت و اقدامات سازمان یافته‌ای همچون توان سنجی، ناحیه بندی، برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی مدیریت گردشگری پایدار را طلب می‌کند.

باید توجه نمود، که علیرغم مزایای فراوان این صنعت و بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی کشور‌های مختلف، چنانچه توسعه آن همراه با سیاست‌گذاریها و برنامه‌ریزی منطبق بر نگرش زیست محیطی و با تأکید بر توسعه پایدار نباشد، بطور حتم موجب بروز تأثیرات منفی زیادی بر محیط زیست خواهد گردید بنابراین فرایند توسعه پایدار صنعت فوق هم دچار اختلال می‌گردد (جعفرزاده و ونی‌زاده، ۱۳۷۶).

چابهار به عنوان شهری ساحلی و بندری با جمعیتی بالغ بر یکصد هزار نفر، ۳۱۰ کیلومتر مرز آبی، طبیعی بکر، سواحل زیبا با صدف‌ها و مرجان‌های نادر، ماسه‌های طلایی و دریایی نیلگون، بایستی، بهترین مکان برای ورزش‌های دریایی و برگزاری المپیک‌های ساحلی در نظر گرفته شود. تنها شهر اقیانوسی کشور با وجود داشتن امکان ترانزیت بین المللی دریایی، موقعیت آب و هوایی مناسب خاصه در فصل زمستان، جاذبه‌های فراوان و منحصر بفرد طبیعی در کنار مناطق دیدنی‌های کهن و تاریخی با مردمانی اصیل و سخت‌کوش که فرهنگ و آداب و رسوم آنان خود می‌تواند یکی از مهمترین جاذبه‌های منطقه باشد، می‌تواند به مهمترین قطب گردشگری کشور در جنوب شرقی کشور مبدل شود اگر تمامی دست‌اندرکاران منطقه با برنامه‌هایی یک سو در جهت ایجاد زیرساخت‌های ضروری بکوشند.

موقعیت مناطق مورد مطالعه

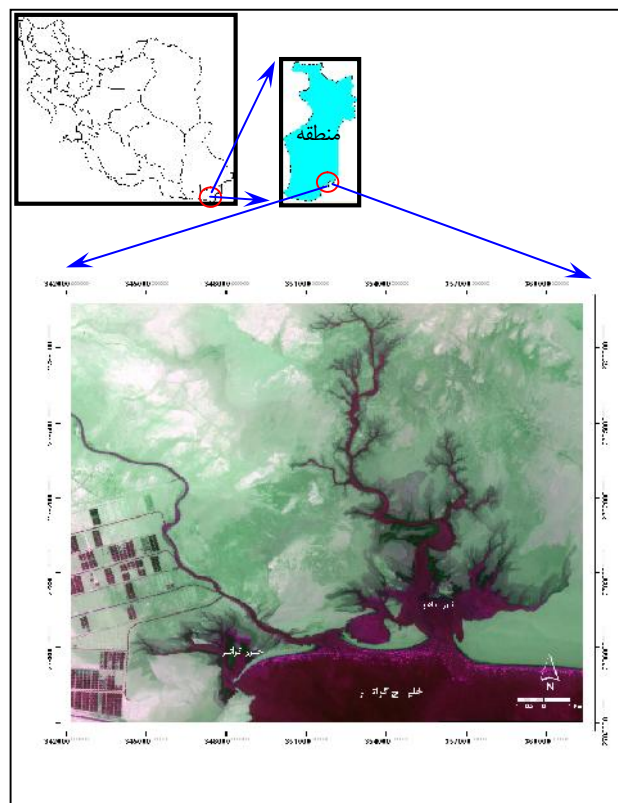
خلیج چابهار با مساحت ۳۲۰ کیلومتر مربع در شمال شرقی دریای عمان در محدوده طول جغرافیایی ۶۰ درجه ۲۴ دقیقه تا ۶۰ درجه ۳۷ دقیقه شرقی و عرض جغرافیایی ۲۵ درجه ۱۷ دقیقه تا ۲۵ درجه ۲۷ دقیقه شمالی واقع گردیده است. که شهرستان چابهار و کنارک نزدیکترین حوزه‌های سکونتگاهی به این خلیج است (نیکویان، ۱۳۸۰). خلیج چابهار به لحاظ همجواری با منطقه آزاد تجاری- اقتصادی چابهار یکی از قطب‌های اقتصادی مهم سواحل ایران به شمار می‌رود دهانه ورودی این خلیج ۱۴/۰۵ کیلومتر و نوار ساحلی آن ۵۶/۴۳ کیلومتر می‌باشد که چهار شاخه از آن به صورت خور به داخل خشکی منشعب شده است. این خلیج به دلیل وجود سواحل صخره‌ای خود از اهمیت ویژه‌ای به دلیل حضور توده‌های مرجانی و پهنه‌های جلبکی برخوردار است.

شکل ۱- موقعیت منطقه در استان سیستان و بلوچستان

دومین منطقه مورد مطالعه، خلیج گواتر می‌باشد. خلیج گواتر در جنوب شرقی ترین منطقه ایران است در عرض جغرافیایی ۱° ، ۲۵° تا ۱۲° ، ۲۵° و طول جغرافیایی ۳۴° ، ۶۱° و ۴۷° ، ۶۱° قرار گرفته است و تقریباً نیمی از آن متعلق به کشور پاکستان می‌باشد. سه خور واجد درختان مانگرو همراه دو رودخانه به خلیج گواتر متصل می‌باشد. دو خور گواتر و باهو در بخش ایرانی و خور جیوا در پاکستان قرار دارد (زارعی، ۱۳۷۳). این خلیج بخشی از تالاب بین المللی و منطقه حفاظت شده گاندو به شمار می‌آید (گاندو نام تمساح پوزه کوتاه ایرانی است که در انتهای ترین ناحیه غربی پراکنش آسیایی خود در ایران و تنها در استان سیستان و بلوچستان زندگی می‌کند) که دارای ارزشهای اکولوژیک منحصر به فردی است. توده های مانگرو این تالاب تنها از یک گونه به نام حرا تشکیل شده است.

مساحت خلیج گواتر حدود ۴۸۰۰۰ هکتار و مساحت منطقه حفاظت شده گاندو ۳۸۲۴۳۰ هکتار است (آذرنوید، ۱۳۸۲). تالاب بین المللی خلیج گواتر و خور با هو یکی از ۲۲ تالاب بین المللی ایران است که با دارا بودن مجموعه‌ای از سیستم های آب شامل رودخانه ، هور و خلیج و با مساحتی معادل ۷۵ هزار هکتار در سال ۱۳۷۸ در فهرست تالاب های بین المللی رامسر قرار گرفته است. این تالاب در ۸۵ کیلومتری چابهار قرار دارد و جزو تالاب های دریایی - ساحلی طبقه بندی شده است و شامل ۶۰ کیلومتر طول رودخانه " باهو کلات " ، هور و خلیج گواتر است که از نظر وجود جنگل های حرا پرندگان آبی اهمیت ویژه ای دارد (www.wetland.org/rsis/). شکل ۲ موقعیت منطقه مورد مطالعه را در استان سیستان و بلوچستان و منطقه حفاظت شده گاندو نشان می دهد.

شکل شماره (۲) - موقعیت خلیج گواتر

روش کار

در این پژوهش ابتدا به بررسی ویژگی‌های طبیعی خلیج‌های گواتر و چابهار پرداخته گردید و سپس ویژگی‌های مختلف طبیعی آنها با یکدیگر مقایسه شد و در پایان جاذبه‌های اکوتوریستی طبیعی هر یک از خلیج‌ها شناسایی شده و به معرفی جاذبه‌ها به عنوان پدیده‌هایی منحصر به فرد جهت توسعه اکوتوریسم پرداخته شد.

ژئومورفولوژی ساحلی

ساحل محل تلاقی پهنه‌های آبی و خشکی و عرصه فعالیت عواملی نظیر فرایندهای هیدرودینامیکی و دینامیکی فعال و مرتبط با شرایط زیستی، اقلیمی و موقعیت قرارگیری آنها می‌باشد (نوحه گر و یمانی، ۱۳۸۵، ۵). ژئومورفولوژی ساحلی فرایندها و اشکالی از زمین را که در حد فاصل خشکی و ناهمواری‌های کم عمق کرانه ای قرار دارد و با مناظر صخره ای، تپه‌های ماسه ای یا ته نشینهای آلی به سمت خشکی توأم است مطالعه می‌کند. بخش‌های اصلی منطقه ساحلی به نقل از کومار^۱ و همکارانش (اقتباس از چورلی و همکاران، ۱۳۷۹، ۳۴۰) به شرح زیر مشخص شده است: منطقه ساحلی: بخش کم عمق آب ساحلی که در منطقه شکست امواج قرار گرفته و بر اثر امواج سینوسی ناشی از باد به این سو و آن سو حرکت می‌کند.

منطقه شکست: کمربندی از ساحل با پهنای متغیر که امواج در برخورد با آن ناپایدار شده، می‌شکنند. موانع ساحلی: یک یا چند رشته کم ارتفاع که به موازات ساحل قرار می‌گیرند و معمولاً از ماسه تشکیل می‌شوند و سبب تشکیل منطقه شکست آب در بالا می‌گردند، این رشته‌های کم ارتفاع ممکن است در پایین‌ترین حد جزر نیز دیده شوند. منطقه اثر جزر و مدی: بخشی از ساحل دریا که بر اثر حرکت امواج آشفته انتقالی و در ادامه شکستگی امواج اولیه به وجود می‌آید. این منطقه همراه با منطقه شکست، محل تشکیل جریان‌های موازی ساحل است.

گودال امتداد ساحلی: فرو افتادگی ممتدی است که یک طرف آن به ساحل و طرف دیگر آن به مانع ختم می‌شود. منطقه شستشوی ساحلی: کمربند ساحلی با شیب نسبتاً تندی است که در معرض اثر امواج پر سرو صدا و منطقه برگشت آب به سمت دریا قرار دارد. در حقیقت حد فوقانی امواج برخوردی در بالاترین حد مد و پایین‌ترین حد جزر است که در حالت جزر به طرف دریا قرار می‌گیرد.

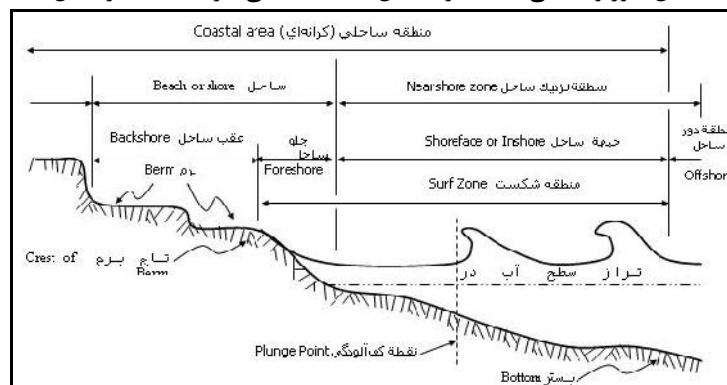
شیب ساحلی: سطح عمومی شیبدار ساحلی که منطقه شکست امواج را شامل می‌شود.

چهره ساحلی: بخشی از نیمرخ نمودار ساحلی به طرف دریا که معمولاً تحت تأثیر شستشوی ساحلی قرار می‌گیرد.

ساحل خلفی: بخشی از ساحل که بالاتر از حد مد قرار دارد.

سطح ساحلی کم شیب (بوم): سطحی ممتد که از ته نشین شدن رسوبات بر اثر پسروی و برگشت امواج ساخته شده است. در قسمت هلالی شکل حاشیه بیرونی این سطح برش‌های متعددی تشکیل می‌شود که احتمالاً به وسیله دیواره‌های ساحلی با ارتفاعی کمتر از یک متر از یکدیگر جدا می‌شوند.

به نظر کک^۲ و همکاران (۱۳۸۳، ۱۹۱) منطقه ساحل جایی است که مرز آن از سمت آب، منطبق بر ساحل یعنی جایی است که مستقیماً تحت تأثیر دریا یا دریاچه قرار دارد. در مورد دریاچه‌ها یا دریاچه‌هایی که جزر و مد ندارند، ساحل شامل حاشیه باریکی است. اما در سایر موارد، سطحی را که آب در اثنای مد می‌پوشاند استرآن یا ناحیه بین جزر و مد می‌نامند. در مقیاس منطقه ساحلی نیز تقسیمات در شکل (۳) مشاهده می‌گردد.

شکل شماره (۳): تقسیم بندی سواحل در خط ساحلی

بررسی ویژگی‌های طبیعی و جاذبه‌های اکوتوریستی خلیج چابهار

¹ -komar

² -kock

یکی از عوارضی که در منطقه خلیج چابهار همیشه مورد توجه بوده و تسهیلات زندگی زیادی را برای مردم بومی منطقه فراهم می‌کند خورهای این خلیج می‌باشد که به صورت تورفتگی‌های ساحلی دیده می‌شوند. خورهای واقع در خلیج چابهار که مجموعاً پنج خور را به مسافت کلی پانزده مایل تحت پوشش قرار می‌دهند عبارتند از: خور تیس، خور نمکی، خور فجر، خور پارک و خور مچ. این خورها از لحاظ اکوتوریستی دارای پتانسیل بسیار بالایی می‌باشند و به دلیل ظرایف طبیعی خاصی که بر آنها حاکم است از لحاظ اکولوژیکی انزوای اکولوژیکی را ایجاد کرده‌اند و از لحاظ ژئومورفولوژیکی نیز عوارضی بسیار زیبا می‌باشند. در ادامه به بررسی ویژگیهای هر یک از این خورها پرداخته خواهد شد.

الف: خور تیس

در فاصله ۶ کیلومتری جاده چابهار-کنارک و در مجاورت پاسگاه ساحلی تیس خوری کوچک با یک دهانه اصلی و یک دهانه فرعی قرار گرفته که به خور تیس یا خور پاسگاه موسوم است. منشاء این خور را مسیر انتهایی رودخانه لاروی تشکیل می‌دهد که با عبور از زیر پل واقع در مسیر جاده چابهار کنارک به دریا منتهی می‌گردد. بنا به گفته افراد محلی به دلیل شیرین بودن آب رودخانه در امر کشاورزی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در حال حاضر دهانه فرعی این خور به عنوان محل تحویل صید محسوب می‌شود.

ب: خور نمکی

در فاصله ۵۰۰ متری غرب خور تیس و در کنار ساحل خلیج پزم، پهنه نمکزاری وجود دارد که ورنمکی نامیده می‌شود. موقعیت مکانی این خور به گونه ای است که آب دریا در زیر لایه های سطحی کف بستر آن نفوذ کرده و با برداشتن اندکی از رسوبات آن می‌توان به محلول آب اشباع از نمک دست یافت. معدودی از ساکنین دهکده تیس به روش سنتی از این محل نمک استخراج می‌نمایند.

ج: خور فجر

از بزرگترین خورهای واقع در حد فاصل جاده کنارک- چابهار می‌توان خور فجر را نام برد که در فاصله ۴ کیلومتری پاسگاه فجر واقع شده است. جنس خور در ابتدای دهانه آن به عرض ۱۰۰ متر از جنس شن و رس و در بخش وسط باتلاقی و محل در قسمت انتهایی آن از جنس شن بوده که در این فاصله خرچنگ های ریز به وفور یافت می‌شدند. در نزدیک مصب خور و بر روی بستر رسی آن توده های وسیعی از نرمتان صدف دار ریز مشاهده می‌گردد.

د: خور پارک

در فاصله ۲۷ کیلومتری غرب چابهار خوری عریض و مسطح با شیب ملایم قرار گرفته که به خور پارک موسوم است. عرض دهانه این خور حدود ۷۰ متر بوده که به دلیل شیب ملایم بستر آن پیشرفتگی آب در زمان مد کامل پهنه وسیعی به مساحت تقریبی ۲ کیلومتر مربع را تحت پوشش قرار می‌دهد.

جنس بستر این خور در تمام نقاط باتلاقی بوده و محیط مناسبی را جهت رشد و تکثیر ماهیانی همچون شلمیو فراهم آورده است.

ه: خور مچ

خور عریضی که در فاصله ۴ کیلومتری شرق پاسگاه پارک واقع شده است. فاصله این خور تا جاده چابهار- کنارک ۵ کیلومتر می‌باشد. دهانه این خور حدود ۲۰۰ متر می‌باشد. شیب بسیار ملایم این خور موجب گسترده شدن آب دریا در داخل آن در حالت مد شده به طوریکه سطح زیر آب در زمان مد به وسعت ۴ کیلومتر مربع، دشت های اطراف دهانه آن را تحت پوشش قرار می‌دهد. وضعیت حجم ورودی آب به داخل خور محیط مناسبی را برای ماهیان ساحلی مهیا می‌سازد و بنا به گفته افراد محلی در داخل آب خور ماهیان سارم با نام محلی سلیمانی، گربه ماهی، سفره ماهی، میش ماهی و ماهی کفال صید شده است (دانه کار، ۱۳۸۵).

بررسی ویژگیهای طبیعی و اکوتوریستی خلیج گواتر

یکی از مهمترین جاذبه‌های اکوتوریستی خلیج گواتر جنگلهای حرا می‌باشد، این جنگل ها یکی از عجیب ترین پدیده های خلقت است. درختانی که در ناحیه جزر و مدی زیست می‌کنند و از آب شور دریا بهره می‌گیرند. هعنگامی که آب دریا بالا می‌آید، بخش اعظم این درختان در آب شور دریا فرو می‌روند و در هر جزر دریا تنه و بدنه آن ها پدیدار می‌شود. عقیده بر این است که این درختان طی قرن‌ها تکامل، از آسیب های خشکسالی گریخته و به بستر گلی سواحل و آب شور دریا پناه برده و با آن دم‌ساز شده‌اند. این جنگل ها که به مانگرو نیز شهرت دارند، بیشتر از درختان حرا و چنندل تشکیل شده‌اند به عبارت دیگر، حرا گونه ای درخت مانگرو است که در سواحل شمالی قشم به وسعت ۲۰۰ کیلومتر مربع دیده می‌شود. این درخت در زبان لاتین به افتخار ابوعلی سینا پزشک و فیلسوف شهیر ایرانی *Avesenia Marina* نامگذاری شده است (بختیاری، ۱۳۸۰).

با توجه به انبوه بودن وسعت جنگل های حرا در حواشی این خلیج، سازمان جهانی یونسکو این جنگل را منحصر به فرد دانسته رسانده است. ذخایر زیست کره مناطقی هستند که نمونه و مشابهی در هیچ جای دیگر دنیا ندارند و بنابراین باید تحت مراقبت قرار گیرند. جنگل دریایی حرا در گواتر محل مناسبی برای زمستان گذرانی پرندگان مهاجر به شمار می‌رود. سالانه بیش از یکصد گونه آبرزی و کنار آبرزی مهاجر به جنگل های حرا می‌آیند انواع کاکایی ها و پرستوهای دریایی، فلامینگو های سرخ پر، حواصیل سفید و خاکستری و دیگر گونه های پرندگان مهاجر که با جمعیتی چند صد تایی و گاه چند هزار تایی در لا به لای شاخ و برگ درختان حرا آشیان کرده و علاقمندان به تماشای پرندگان و پرنده شناسان را به شگفتی می‌رساند.

کشانند - زندگی مسالمت آمیزی با پرندگان بومی و ساکن جزیره دارند این جنگلها در معرض خطراتی مانند سرشاخه زنی توسط اهالی بومی منطقه، آتش سوزی و ... قرار دارند که باید اقداماتی در جهت حفظ و پایداری این جنگلها به عمل بیاید.

زیستگاه ها و حیات وحش در مناطق مورد مطالعه

این اکوسیستم ویژه شرایط زیستی را برای زمستان گذرانی و تولید مثل بیش از ۸۰ گونه پرنده آبی ، کنار آبی و خشکی فراهم نموده است. در طول این مطالعه ۴ گونه از پرندگان شکاری از خانواده Accipitridae در این تالاب مشاهده گردیدند که این موضوع نشان دهنده سلامت و غنای گونه ای تالاب می باشد. واقع شدن دشتهای شنی وسیع و کهورستانهای فراوان و وجود آبهای شیرین و لب شور موجب شده تا انواع پرندگان فون ناحیه بلوچی ، همچنین تعدادی از پرندگان ناحیه Indo-malayan در این تالاب دیده می شوند که از شاخص ترین آنها می توان به جیرفتی و جغد کوچک جنوبی و دارکوب بلوچی اشاره کرد. علاوه بر این ، خورهای مورد مطالعه ناحیه زمستانگذرانی مهمی برای پرندگانی از جمله صدف خور *Haematopus ostralegus* ، گیلانشاه حنایی *Limosa lapponica* ، گیلانشاه بزرگ *Numenius arquata* و پلیکان پا خاکستری *Pelecanus cripus* و چندین گونه دیگر محسوب می شود این مکان احتمالا " زیستگاه جوجه آوری گونه هایی از تیره حواصیل ها *Ardeidae* همانند حواصیل بزرگ *Ardea goliath* و حواصیل هندی *Ardeola grayii* می باشد . جهت کسب اطلاعات بیشتر در خصوص پرندگان این

تالاب به جدول شماره ۱ مراجعه نمایید(ماخذ: سازمان حفاظت محیط زیست (۱۳۸۶))

جدول شماره ۱: فهرست پرندگان ثبت شده در مناطق مورد مطالعه

نام فارسی	نام علمی
صدف خور	<i>Haematopus ostralegus</i>
گیلانشاه حنایی	<i>Limosa lapponica</i>
گیلانشاه بزرگ	<i>Numenius arquata</i>
کاکای نقره ای	<i>Larus cachinmans</i>
پلیکان پا خاکستری	<i>Pelecanus cripus</i>
کفچه نوک	<i>Plateala leucorodia</i>
فلامینگوی بزرگ	<i>Phoenicopterus ruber</i>
حواصیل بزرگ	<i>Ardea goliath</i>
حواصیل هندی	<i>Ardeola grayii</i>
عقاب دریایی دم سفید	<i>Haliaeetus albicilla</i>
کرکس	<i>Neophron percropterus</i>
بحری	<i>Falco peregrinus</i>
ماهی خورک سینه سفید	<i>Halcyon smyrnesis</i>
پیغوی کوچک	<i>Accipiter badius</i>

حیوانات محدوده

به دلیل ویژگیهای اکولوژیکی خاص این مناطق ، مانند قرار گرفتن آن در کنار یک خلیج بسیار گرم و منطقه ای خشک و سوزان و ... ، حیوانات این منطقه بیشتر از گونه هایی هستند که با آب و هوای گرم و خشک سازگاری بیشتری دارند. به همین دلیل حیوانات بومی منطقه ، شغالها و روباهها می باشند که خود را با شرایط منطقه انطباق داده اند . البته به دلیل باتلاقی بودن منطقه ، گرازهای زیادی نیز در آنجا دیده می شوند. از خزندگان این منطقه می توان به انواع مارهای آبی و خشکی زی ، مارمولکها و بزوجه ها اشاره کرد. به دلیل اینکه این منطقه در تنگه هرمز ، یعنی در محل تلاقی خلیج فارس و دریای عمان واقع شده است ، انواع آبزیان هر دو دریا را در خود جای داده است. و از لحاظ تنوع آبزیان دارای اهمیت بسیاری است.

عوامل جذب توریست ساحلی در مناطق مورد مطالعه

- فعالیتهای آبی ساحلی: شامل شنا، راه رفتن در آب، موج سواری با باد، شنای زیر آب، غواصی. فعالیتهای برون تماس با آب در فضای باز ساحلی شامل کایت سواری، اسب سواری، اتومبیل رانی در شن، پیاده روی، حمام آفتاب، ماهیگیری و صید صدف و کمپینگ.
- فعالیتهای سواری: قایقرانی با قایق بادبانی، غواصی با کپسول هوا، قایقرانی تفریحی و اسکی روی آب.
- ماهیگیری تفریحی (مناطق ساحلی و پیش درآمد و تضاد)
- آفتاب گرفتن: برخی کشورها به علت نداشتن روزهای آفتابی بلند به برخی سواحل که آفتاب مناسب دارد به منظور بهره بیشتر از آفتاب سفر می کنند.
- غذاهای دریایی: به علت تنوع غذاهای دریایی و گرایش اغلب مردم به غذاهای دریایی بعضی توریست به منظور استفاده از غذاهای دریایی به مناطق مختلف ساحلی سفر می کنند.
- استراحت در کنارهای خلوت ساحلی برای فرار از زندگی های شلوغ شهری و آرامش یافتن در دامن طبیعت.
- بازدید از گونه های خاص گیاهی و جانوری منطقه: بعضی مناطق ساحلی به دلیل داشتن گونه های خاص گیاهی و یا جانوری و یا حتی موقع مهاجرت پرنده های مهاجر از بازدیدکننده های بیشتری برخوردار می گردند. (مجنونیان، ۱۳۷۷)

نتیجه گیری و پیشنهادها

توسعه به کلیه اقدامات و فعالیت های انسان ها برای بهتر کردن زندگی در محیط زیست خود گفته می شود. حال اگر قرار باشد که این توسعه در بلندمدت پایدار بماند باید محدودیت های محیط زیست و منابع طبیعی به طور توأم و همزمان مدنظر قرار گیرند و چنانچه این محدودیت ها نادیده انگاشته شوند، توسعه منجر به تخریب محیط زیست خواهد گردید. توسعه مبتنی بر ملاحظات زیست محیطی دو گرایش عمده دارد. نخست حذف یا حداقل کردن آثار منفی اقدامات توسعه ای بر منابع طبیعی و دیگر، طرح ریزی مصادیقی از توسعه که بیشترین سازگاری را با توان های محیطی داشته باشد که در این راستا، اکوتوریسم از گزینه های مورد توجه می باشد. اکوتوریسم نوعی از گردشگری است که فرصت های بی نظیری را برای توسعه به وجود می آورد. به ویژه این که این نوع گردشگری، نوعی از گردشگری در طبیعت است که به طور موثری حفاظت از محیط زیست را افزایش می دهد. بدون شک فعالیت های مرتبط با گردشگری بر پایه اکوتوریسم پایدار قادر است موجبات توسعه پایدار را فراهم آورد. اکوتوریسم از طریق حفاظت از عرصه های طبیعی، درآمدزایی برای جوامع پیرامونی، فراهم آوری فرصت مشارکت محلی، آموزش های زیست محیطی و غیره، پایداری را امکان پذیر می سازد. از این رو توسعه و مدیریت اکوتوریسم به گونه ای که با محیط سازگار باشد و به افت کیفیت آن نینجامد، عامل اساسی در دستیابی به توسعه پایدار به حساب می آید.

منطقه جنوب شرق ایران دارای پتانسیل بسیار بالائی جهت توسعه اکوتوریسم و فعالیتهای مرتبط با گردشگر می باشد که با برنامه ریزی مناسب، می توان موجبات توسعه منطقه در این راستا را فراهم آورد. خلیج های چابهار و گواتر که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند، دارای جاذبه های اکوتوریستی بسیار زیادی از جمله حیات وحش نادر و استثنائی، پوشش گیاهی و نزواری اکولوژیک بسیار عالی، خورها و ... می باشند که وجود این جاذبه ها بالا بودن پتانسیل اکوتوریستی منطقه را می رساند که با برنامه ریزی مناسب و کامل، می توان اقدامات بسیار مهمی را در راستای اکوتوریسم پایدار انجام داد.

با توجه به اهمیت توسعه اکوتوریسم پایدار، موارد زیر بایستی مورد توجه قرار گیرد:

معرفی مناطق اکوتوریستی و ارتقا اطلاعات افراد در جهت حفظ منابع طبیعی از طریق آموزش و فرهنگ سازی در یک برنامه توسعه اکوتوریسم، تعداد گردشگران ورودی بایستی متناسب با امکانات و تسهیلات موجود بوده و از شلوغی بیش از حد و هدر دادن و تخریب امکانات موجود اعم از طبیعی و مصنوعی جلوگیری شود.

مشارکت جوامع محلی در برنامه ریزی، توسعه و حفاظت از منابع طبیعی در مناطق اکوتوریستی

منابع

۱. آذر نوید، فرشته. ۱۳۸۲. جنگلهای مانگرو ایران و جهان با نگاهی اجمالی به جنگلهای حرا خلیج گواتر. انتشارات کلام شبدا. ۱۸۴ص.
۲. دانه کار، افشین. ۱۳۷۴. الف، بیولوژی و اکوفیزیولوژی درختان مانگرو: قسمت اول. فصلنامه جنگل و مرتع، شماره ۲۸ (پاییز): ۲۹-۲۴
۳. دانه کار، افشین. ۱۳۷۷. مناطق حساس دریایی ایران. فصلنامه محیط زیست، شماره ۲۴: ۲۸-۳۸
۵. دانه کار، افشین. ۱۳۷۹. ناحیه بندی گیاهی در جنگل های مانگرو. فصلنامه محیط زیست شماره ۳۳: ۱۵-۲۱
۶. زارعی، ابراهیم. ۱۳۷۳. بررسی مقدماتی هیدرواواژی و هیدروبیولوژی خلیج گواتر. انتشارات موسسه تحقیقات شیلات ایران. چابهار. سازمان حفاظت محیط زیست. ۱۳۸۶. اطلاعات حیات وحش و پوشش گیاهی.
۷. - بختیاری، م. ۱۳۸۰، راهنمای مفصل ایران، انتشارات موسسه جغرافیایی و کارتو گرافی گیتا شناسی، شماره ۲۳۸.
8. *creel, L. 2003. Repple effects: Population and coastal regions. Population Reference Bureau.*

9. -Barrow, C.J.(1997) *Environmental and social impact assesment: an intruduction* .Arnold, London.
10. -Dale Grenier Berit c .Kage Mark L.Miller .Roger w .Mololey "Ecotourism land scape "Architecture &urban planning.(paper)
11. -David A.Fennell.1999.Ecotourism-an introducthiong .Routledge london pub.
12. -Hand Bookand GUIDELINES for enviromental manegment and sustainable development.(UNPP)
13. -Robert keith reid "the origins of Ecotourism"printed in the air pasific island .volume.2000.magazi.
14. - Doswell , R , 1997. Tourism : effe ctire manccaat can make adifference? British Library Cataloguing. 318pps.
 - a. Department of environmental studies,2002,Deffining,measuring and evaluating carrying capacity in European tourism destinations.University of the Aegean.Athens.
 - b. Department for Planning and Infrastructure as part of the public consultation Process for the Carnarvon-Ningaloo coast regional strategy.2004.Ningaloo coast regional strategy carnarvon to exmouth.Western Australian Plannhng